

**Definice sociální práce a její propojení se
sociálními deviacemi
(druhá individuální průběžná práce)**

Sociální deviace pro SPR (SPR209)

Linda Koshi (471584)

Vyučující: Mgr. Roman Baláž, Ph.D.

Datum odevzdání: 15. 5. 2018

Fakulta sociálních studií MU, 2018–2019

Slovo na úvod

V eseji se zabývám definicemi sociální práce a sociálních pracovníků (SPR), v jejichž kontextu se snažím vysvětlit důležitost poznatků z oblasti sociálních deviací pro teorii i praxi sociální práce. Závěr eseje pak věnuji rolím, v nichž se SPR při práci s jinakostí mohou ocitnout.

Definice sociální práce a sociálních pracovníků

Podobně jako u příbuzných sociálně-vědních disciplín, ani v případě sociální práce zatím neexistuje jednotná a všeobecně přijímaná definice. Dovolila bych si dokonce tvrdit, že každý SPR by v závislosti na své praxi a zkušenostech definoval sociální práci víceméně odlišně od autorů, jejichž definice uvádím níže jako dle mého názoru víceméně výstižné.

Jedna ze starších definic říká, že „*sociální práce je často to, co jiní – zdravotní sestry, lékaři, policie atd. nedělají*“ (Hanvey, Philpot, 1996). Mnozí profesionálové samozřejmě neuznávají tak obecnou definici jako akurátní. Já však považuji za vhodné ji zmínit, neboť i laik je dle ní schopen určit základ – že se sociální práce řadí k pomáhajícím profesím.

Poněkud specifičtější při definování sociální práce je např. Musil (2010). Dle něj ji lze chápat jako „*odborné působení na účastníky problematických sociálních interakcí s cílem dosáhnout jejich vzájemného přizpůsobení a zmírnění problematičnosti jejich interakce*“.

Problematickými sociálními interakcemi jsou přitom v kontextu *sociálního fungování* jedince míněny interakce mezi očekávanými sociálního prostředí jedince a jeho neschopností tato očekávání zvládat, příp. naopak (Bartlett, 1970).

Mimoto (resp. v souvislosti s tím) by sociální práce měla též podporovat sociální změnu a rozvoj, sociální soudržnost a zplnomocňování lidí, ideálně v souladu s principy sociální spravedlnosti, lidských práv, společenské zodpovědnosti a respektu k rozmanitosti (IFSW, 2014).

Definice sociálních pracovníků pak ještě více než v případě sociální práce závisí na perspektivě toho, kdo se o ni pokouší. V důsledku toho lze nalézt jen pár obecných definic SPR, přičemž většina z nich je specifikuje prostřednictvím vykonávané činnosti. Dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách SPR např. vykonává sociální šetření, poskytuje sociální poradenství, provádí analytickou a koncepční činnost v sociální oblasti aj. Matoušek (2003) popisuje SPR jako profesionála v oboru sociální práce pracujícího s klienty a jejich rodinami, se skupinami, s organizacemi, komunitami, jenž je zároveň expertem při přípravě některých zákonů a vyhlášek.

Význam znalostí z oblasti sociálních deviací pro sociální pracovníky

V interakci klienta a SPR je velmi důležitý již první kontakt. Na jeho základě si totiž klient o SPR (i organizaci jako celku) udělá určitý obrázek (Vodáčková, 2002), stejně jako si SPR vytvoří předpoklady o klientovi. Již v rámci prvního kontaktu si SPR klienta mnohdy zařadí do jisté „škatulky“ dle níž jej odkazuje na jinou službu, nespadá-li do „jeho“ cílové skupiny. Sociální deviace jsou však komplexní disciplína, a tak bych si dovolila tvrdit, že jen málokdy se deviace vyskytují zcela izolovaně.

Poté následuje posouzení životní situace klienta, které mj. Navrátil (2010) považuje za jeden z nejdůležitějších úkolů sociálního pracovníka. To, jakým způsobem SPR na klientovu životní situaci nahlíží, se totiž promítne do strategie jeho práce s klientem.

SPR v procesu posouzení hledá ty parametry životní situace, které podle jeho profesionálního úsudku problém vyvolávají či udržují (Navrátil, 2010), přičemž přehlížení některých faktorů (záměrné i nevědomé) by mohlo vést k neefektivní až nesmyslné spolupráci. Na základě znalostí o sociálních deviacích by ovšem SPR měl být schopen nahlížet na situaci klienta z různých úhlů – zapojit do posouzení nejen očekávání prostředí, ale též očekávání a potřeby klienta, jeho vnitřní zdroje i zdroje prostředí...; měl by být schopen určit, v jaké fázi *deviantní kariéry* se klient nachází, jaké faktory na něj v této fázi působí a jaký by mohl být následný vývoj (Hrčka, 2001).

Mimo posouzení by měl být SPR schopen promítnout znalosti o vzniku a vývoji sociálních deviací též do procesu plánování intervence. Ta by měla být utvářena situačně (Baláž, 2018) s využitím studií získané teoretické základny, díky níž by měl být SPR schopen oprostít se od pouhé distribuce již vytvořených preventivních programů apod. služeb (Baláž, 2018). Tyto služby se totiž často soustředí na změnu „devianta“, aniž by braly v potaz působící prostředí, ač je někdy pro dosažení kýženého výsledku nutné cílit intervenci právě na něj. Mnohdy též deviantního klienta nepovažují za odborníka na svoji životní situaci rovného sociálním pracovníkům, a tak mohou SPR tíhnout k uplatňování vlastní moci zcela neadekvátním způsobem (Heraud, Nursten, 1970). Znalost sociálních deviací by přitom mohla vést ke změně tohoto přístupu.

Možná využitelnost znalostí z oblasti sociálních deviací v sociální práci

Dle Navrátila (2001) je vztah klienta a sociálního pracovníka považován za jeden z klíčových prvků intervence. „SPR má svým postojem vyjadřovat opravdový zájem o osobnost i potíže klienta.“ Na tento výrok navazuje též Matoušek (2003), jenž zdůrazňuje, že vztah je prostředkem vzájemného působení a následné proměny obou aktérů.

Má-li tedy SPR ambice působit na klienta, aby přijal sociální normy, musí s ním nejprve navázat vztah. To je však možné jen na základě vzájemného porozumění. Stejně jako klient potřebuje chápat činnost SPR, musí SPR porozumět deviantnímu chování klienta a zasadit si jej do širšího teoretického kontextu sociálních deviací.

Dosažení zmíněného porozumění však nemusí vždy potvrdit prvotní přesvědčení sociálního pracovníka. V první řadě může SPR dojít k poznání, že deviantní jedinec je tak pouze označován společností. V druhé řadě nemusí deviace nutně pramenit z toho, že klient svou životní situaci nezvládá v důsledku vlastní nedostatečnosti. Obeznamen s problematikou sociálních deviací by se SPR na základě těchto poznatků měl snažit intervenovat i ve vztahu ke společnosti, tj. snažit se působit na změnu klientova prostředí, popř. sociální struktury či legislativy (Heraud, Nursten, 1970). Znalosti z oblasti sociálních deviací by mohly SPR dovést k uvědomění, že není vždy primárním cílem přimět klienta k „návratu k normálu“ (Waldschmidt, 2012).

Sociální práce se navíc přímo podílí na definování, posuzování a kontrole deviantního chování. Proto by SPR měli být schopni vystupovat v roli „mostu“ (Heraud, Nursten, 1970) mezi společností a deviantními jedinci a poučeně napomáhat obnově či udržení vzájemně přijatelných interakcí (Baláž, 2018).

Možné role sociálních pracovníků v práci se sociálními deviacemi

Faltysová (2015) popisuje roli jako „očekávaný způsob lidského chování v dané situaci a sociální pozici“. Z této definice je podle mě patrné, že role SPR je jen těžko vymežitelná obecně.

Navzdory tomu Musil (2008) vymezuje různá pojetí rolí sociálních pracovníků, přičemž vychází z administrativního, profesionálního a filantropického pojetí sociální práce.

V administrativním pojetí se SPR nachází v roli úředníka (Musil, 2008) a často též agenta sociální kontroly disponujícího penzem sankcí, skrz něž by měl klienta přimět k dodržování stanovených norem (Lojdrová, 2013). Takový SPR by měl být obeznámen s příslušnou legislativou, stejně jako se základním vzhledem do sociálních deviací. Za využití poznatků z obou oblastí by mohl být tím nejkompetentnějším k působení na změnu postoje správy státu i jednotlivých organizací vůči deviantním jedincům.

Dle profesionálního pojetí vystupuje SPR jako specialista. Zaměřuje se především na problematiku interakce klienta se sociálním prostředím, do nichž následně intervenuje (Musil, 2008). V rámci této role by bylo možno uplatnit poznatky sociálních deviací způsobem popsáným v předchozích kapitolách.

Filantropické pojetí vnímá SPR především jako člověka – empatického a reagujícího na klientovy potřeby, přičemž stěžejní je vztah a spontánní spolupráce s klientem (Musil, 2008). Byť mně se takové vymezení role SPR nepozdává (neboť indikuje, že by SPR měl jednat instinktivně, ne racionálně), uznávám, že klienti označovaní jako deviantní často potřebují v první řadě právě vztah založený na empatii a pochopení jejich potřeb. Znalosti z oblasti sociálních deviací by se tak pro SPR mohly stát klíčem k přijetí klientů.

Závěr

Sociální práce zasahuje do oblasti státní správy i individuální práce s klientem. SPR tak mají příležitost působit v různých rovinách na klienta a jeho interiorizaci sociálních norem, stejně jako na sociální strukturu a její případnou změnu. Aby toto působení bylo efektivní a smysluplné, měli by si sociální pracovníci být vědomi kontextu sociálních deviací, jejich vzniku, vývoje i možných dopadů na klienta i společnost.

Bibliografie

- Baláž, R. (2018). Komplexní posouzení: Spojení studia sociálních deviací se sociální prací. *Sociální Práce/Sociálna práca*, 18(6), 26-38.
- Bartlett, H. M. (1970). *The Common Base of Social Work Practice*. New York: National Association of Social Workers.
- Faltysová, A. (2015). *Definice rolí sociálních pracovníků: Příklady dobré praxe sociální práce v oblasti péče*. Praha: MPSV. Retrieved from <https://www.mpsv.cz/files/clanky/20947/Faltysova.pdf>
- Hanvey, Ch., Philpot, T. (1996). Practising Social Work. In: Navrátil, P., Musil, L. (2000). Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální Studia*, 2000(5), 127-163.
- Heraud, B.J., Nursten, J.P. (1970). *Sociology and Social Work: Perspectives and Problems*. Elsevier Ltd, Pergamon Press.
- Hrčka, M. (2001). *Sociální deviace*. Praha: Slon
- IFSW (Mezinárodní federace sociálních pracovníků). (2014). *Definition of Social Work* [online]. Švýcarsko: IFSW. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-socialwork/global-definition-of-social-work/>
- Lojdrová, K. (2013). *Sociálně patologické jevy v profesi sociálního pedagoga*. Brno: Filozofická fakulta MU. Retrieved from https://katkalojdrova.weebly.com/uploads/2/4/3/0/24306750/_sociln_patologie_skripta.pdf
- Matoušek, O. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- Musil, L. (2010). Tři pohledy na budoucnost sociální práce. In: *Rizika sociální práce: sborník z konference VII. Hradecké dny sociální práce* (pp. 11-25). Hradec Králové: Hradec Králové: Gaudeamus.
- Musil, L. (2008). Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální Práce/sociálna Práca*, 8(2), 66-69.
- Navrátil, P. (c2001). *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman.

Navrátil, P., Janebová, R. (2010). *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Vodáčková, D. (2002). *Krizová intervence: Krize v životě člověka: Formy krizové pomoci a služeb*. Praha: Portál.

Waldschmidt, A. (2012) Kdo je normální? Kdo je deviantní? In: Kolářová, K. (ed.) *Jinakost, postižení, kritika. Společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*. Praha: SLON

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. [online]. Česko: Sbírka zákonů ČR. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108?text=soci%C3%A1ln%C3%AD+pracovn%C3%ADk>

Celkové hodnocení: 90 B

- Formální náležitosti (mírně přes rozsah, velmi čtivé, literatura i odkazy vesměs dobře vedené, přehledně strukturováno, oceňuji různorodost zdrojů) (19 bodů)
- Definice sociální práce (dále jen SP) a sociálních pracovníků (18 bodů)
- Zdůvodnění důležitosti znalostí o deviacích/odchylných/jinakostech pro SP (18 bodů)
- Popis možné aplikace znalostí do SP (19 bodů)
- Popis možných rolí sociálních pracovníků (16 bodů)